

960923

Till Mamma Barbro

Som alltid

fanns där

Q.E.

Allting blev så annorlunda

Traumatiskt hjärnskadade berättar

Vem är intresserad av det som jag har lärt mig?

av Lii, 28 år. Skadad 1991.

Vårdelös?

Vilket värde har man som evigt hjärnskadad?

Finns det något värde på en sådan?

Steger känns väldigt långt från att ha varit en aktiv, ung tjej med stora framtidsvisioner, och som inre stött på några större problem, till att vakna upp som en ny individ i en ny vardag där man ofta känner sig vårdelös. Den 23 september 1991 skulle nämligen mitt 23-åriga liv förändras. Journalisten Lii Tjörneryd skulle dö, men samtidigt skulle jag återfödas som en annan person, men vem?

Påkörd

Jag var 23 år när jag blev påkörd av en långtradarare. Jag red en häst som skenade från skogen ut på en väg. Vi frontalkrockade med långtradararen och slungades tjugo meter in i skogen. En ambulans på väg hem från en felutryckning kom förbi. En av slumpens händelser som ledde till att jag sitter här idag. Tack och lov för den "felutryckningen".

På sjukhuset – mitt fångelse

Det tog lång tid för mig att vakna upp ur medvetlösheten och jag har knappt något minne från den första tiden på sjukhuset. Jag fyllde år en och en halv månad efter olyckan. Jag tycker mig ha en fragmentarisk minnesbild från den dagen av att jag blev bjuden på födelsedagsmat.

32

Men jag har också en annan stark minnesbild från den första sjukhus tiden. Jag minns min vanmakt när personalen skulle tvätta mig i sjukhusets duschrum. Jag fick ligga naken på en blå plastbädd i ett blått plasterum. Där duschade de av mig och jag kände mig som ett djur som blev avspolat. Jag skämdes för att jag inte kunde klara av att tvätta mig själv, och efter tvätten låg jag och frös som en hund.

Efter knappt två månader flyttades jag över från sjukhuset till en rehabiliteringsavdelning på ett annat sjukhus. Jag var fortfarande i risigt skick och jag förstod verkligen inte varför de skulle flytta på mig, det blev ju till "fej" landsring.

Rehabiliteringsavdelningen blev min hemvist under ett halvår. Jag hatade den och jag hatade att de inte förstod att jag var frisk. Jag kunde klara mig själv, trodde jag. Fast jag hade svårt att förklara att jag visste exakt vart jag var på väg när jag gick vilse i sjukhuset.

Jag kunde inte förstå varför jag tvingades vara kvar på sjukhuset under så lång tid. Jag tränade villigt och visste att jag behövde det. Däremot förstod jag inte alls varför jag måste sova där. Jag "visste" att jag behövde rehabiliteras i mitt hem. Jag hade flyttat en månad före olyckan och nu visste jag inte var jag hörde hemma.

Det var svårt att komma ut från sjukhuset, mitt fångelse. Jag har delvis förstått sjukvårdens pedagogik och jag är tacksam över världen där. Men de måste verkligen lära sig att det är människor de har innanför sina "sjukhusmurar".

Människor med olika personligheter, olika behov, olika bakgrund och olika möjligheter. Vi är inte en enda stor massa under beräkningen "patienter" som alla kräver exakt samma vård. Absolut inte när vi skall rehabiliteras. Ska vi bli skapta i en och samma form för att bli lyckliga? Jag tycker att jag har rätt att kräva individuell vård för att komma tillbaka så nära som möjligt till den individ jag var. Jag hade jobbat i tjugotre år på att hitta den personlighet jag hade.

33

Family och vänner

Jag har min familj och mina vänner att tacka för att jag fick någon personlig vård över huvud taget. Min mor var på långsemester i Amerika när hon fick budet om min olycka. Hennes hus var uthyrt och hon hade ingenstans att ta vägen när hon återvände till Sverige efter sin mardrömsresa från USA. Mamma fick bo på sjukhuset och fanns alltid i min närhet. Eftersom hon tagit tjänstledigt ägnade hon resten av sin tjänstledighet till att vara nära mig.

Jag är lycklig över att ha en mamma som är lärare och som hade en annan pedagogik än sjukhuset, kanske är det ultimata, ett mellanting? Min far är konstnär och begåvad med humor. Det blev mycket skrat under den här tiden. Jag var kanske för trött för att orka med allt, men jag vet att det var viktigt med skrat. Jag är lycklig över mina föräldrar, som lät mig studera det språk jag hade förlorat, och att det alltid fanns glädje och skrat i min närhet.

Dessutom hade jag – och har fortfarande – en pojkvän som står med båda fötterna på jorden. Han klarade den här krisen, en kris som fortfarande inte är över. Han har i mig fått en ny flickvän som han delvis känner igen och fortfarande älskar. Jag har haft tur mitt uppe i den här kaotiska situationen.

Störst är sorgen

Jag har så många som jag är skyldig ett tack, så många som älskar mig och som har hjälpt mig tillbaka. För det är inte lätt att återvända till samma plats, samma personer och samma liv fast med andra förutsättningar. Jag fungerar inte på samma sätt som jag gjorde tidigare. Jag har inte lika stor pojt att ösa ifrån idag.

Jag var mitt i karriären och intresserad av att klättra upp för karriärstegen – jag visste att jag hade möjligheter. Det fanns så mycket jag ville prova på, så mycket som frestade mig. Jag inbillade mig att det fanns en plats för mig någonstans i media-världen.

Men livet ville något annat med mig. Ibland kan jag känna tacksamhet över att inte vara journalist, det finns så många som arbetar "osjysst" i mediabranschen. Men störst är ändå sorgen över att jag har tappat så mycket av det jag kunde och ovissheten över vad jag ska göra med det liv jag har nu.

Smärtan är stor när gamla vänner och bekanta degraderar mig. Jag förstår absolut inte, men ändå förstår jag på sätt och vis. Jag är inte längre den personen de valde att umgås med. Smärtan över att jag inte duger längre och att jag inte heller kan göra mig till den som skulle duga åt dem är stor. Men är det någon idé att anstränga sig för att behaga dem som har övergett mig?

Jag får genuin kärlek också. Den kommer naturligtvis från familjen, där duger jag. Vissa av mina gamla kompisar försöker också, men jag förstår att det är "jobbigt" för några av dem att acceptera och umgås med mig utifrån de förutsättningar som råder idag. Det är framförallt känslan av att inte duga som gör mig bitter. Att jag inte duger längre eftersom jag inte är exakt den jag en gång var. Dessutom kan jag inte bli det, jag kan bara jobba med det som jag numera har.

Jag har hela tiden försökt bli som den jag var, utan att veta hur. Därför har jag känt mig värdelös. Det var inte förrän tre och ett halvt år efter olyckan som jag förstod att jag var tvungen att jobba med det jag hade kvar. Jag tycker att det är så viktigt att människor förstår att det här inte är något vi skadade har valt själva. Straffa inte oss skadade, utan ge oss möjligheter att fortsätta leva.

Framtidsplaner som fick läggas på byllan

Eftersom jag är journalist har jag haft ett "hetsigt" yrkesliv. Jag hade tveydiga känslor angående journalistjobb. Dels såg jag möjligheter: att undervisa människor och roa dem, och dels såg jag faran med det: det kan ju alltid missbrukas, hur skyddar läsaren sig? Min fritid var också hektisk. Jag ville uppleva så mycket som möjligt när jag ändå var satt till den här världen. Jag

var inte så dum att jag ville upptäcka allt. Jag skulle till exempel aldrig ha knarkat för upplevelsens skull, för att veta vad det handlade om.

Under den tid olyckan inträffade hade jag och min sambo planer på att lämna Sverige. Vi ville ut och upptäcka om livet hade något annat att erbjuda. Nu blev jag påkörd istället och planerna fick läggas på hyllan. Men jag har fått uppleva mycket i och med olyckan. Jag tycker faktiskt att jag har fått lite visdom med mig i bagaget.

"Vårdpaketer" väntar sig själv nu

Jag är lyckligt lottad eftersom jag inte blev det som läkarna förutspådde att jag skulle bli. "Vårdpaketer" väntar sig själv nu... Jag vet inte hur jag såg ut efter den våldsamma krocken. Jag har bara hört att en läkare uttryckte det som om att mitt ben, som klämts mellan hästen och långtradararen, såg ut som "en hundfrukost". Jag hade också flera blödningar i hjärnan och bara en av mina lungor fungerade – och endast till tjuo procent. Läkarna vågade inte lova att jag skulle komma tillbaka, i alla fall inte till ett liv utanför sjukhuset. Jag är lyckligt lottad att läkekonsten och sjukhusetekniken kommit så pass långt: de lyckades bland annat ge mig syre till mina lungor igen.

Jag fick världens bästa vård som medvetlös. Min familj var ständigt hos mig och läste sagor på engelska eller svenska och pratade med mig. I deras ögon var jag fortfarande en levande person. När jag vaknade pratade jag helst engelska. Hade det med sagorna att göra? Det roade många då, och mig nu.

Att hitta nya vägar

Det har gått fyra år sedan olyckan, men den fysiska rehabiliteringen är fortfarande inte klar. Benet har opererats flera gånger men "hundfrukosten" är inte lätt att lappa ihop till ursprunget.

Den psykiska rehabiliteringen får jag jobba med hela livet. Jag har svårt att acceptera att jag har placrats i den här situationen.

Vissa saker som var naturliga och självklara förut har blivit ett problem idag.

Varje dag är ett arbete för mig. Jag måste skapa nya metoder för att minnas. I princip alla skallskadade får problem med minnet. Vi är beroende av anteckningsblock och dagböcker för att inte missa något vi redan har bestämt. Jag klarar mit "minne" bra tack vare mina dagböcker. Visst kan det vara virrigt ibland men vad gör man? Jag måste leva vidare och jag tränar minnet, även om jag har en fusklapp i plånboken.

Jag arbetar med att bli bättre på att acceptera andra, trots att de inte har fått veta all som jag vet idag efter min långa undervisning i "livslära". Det mest naturliga sättet att umgås med vänner verkar vara över en flaska vin på fester. Eftersom jag har blivit så rädd nu, så rädd om det jag fick behålla, klarar jag inte av att umgås med mina vänner på det sättet. Jag har blivit "gammal i för tid" och ser risker med stora bokstäver. Det är inte något jag är stolt över. Det är ett problem, även om jag anstränger mig att vara som dem, så som jag var förr. Men varje gång jag till exempel varit med på en fest får jag en "psykisk baksmälla". Jag mår jättedåligt och min stackars pojkvän får alltid leda mig ur krisen.

Trötthet är en annan besvärlig skallskadeingrediens. Den blundar jag ihärdigt för tills jag faller ihop av utmattning. Eftersom jag inte har arbetat så mycket under den här tiden, har jag ännu inte utarbetat någon metod för att klara av arbetslivet.

Då skallskadades hjärnor är skadade behärskar vi inte alla situationer så som vi vill. Samtal och diskussioner är arbetsamma för oss, om de inte handlar om ämnen typ väder och vind. Människor "orkar" inte vänta och vi orkar inte vänta på oss själva när vi letar efter ord för att beskriva våra känslor och vänderingar. Därför är jag ofta tyst nu. Det är kämpigt när mitt forna jag gärna pratade ofta och mycket. Då hade jag i alla fall inga problem med att hitta något att säga eller att liva upp stämningen med något påhitt. Forna tider...

Att lokalsmnet kunde bli så dåligt hade jag inte en aning om.

Jag var absolut inte denna "virrhöna" före olyckan, även om mitt lokalsinne ändå bara var halvbra tidigare.

Utan stabil fotfäste

För min del har mattan under mina fötter helt dragits bort. Jag vet inte vad jag ska göra med mitt liv eftersom jag inte vet vad jag har kvar. Att jag inte kan arbeta under stress tar bort de flesta arbetsalternativen i dagens samhälle. Vem är intresserad av det som jag har lärt mig?